

HMS i bygg og anlegg

For å sikre et trygt og godt arbeidsmiljø på bygge- eller anleggsplassen er det viktig med forebyggende tiltak og at alle aktører tar ansvar.

Roller på bygge- og anleggsplassen

Byggherre

Den som får utført et bygge- eller anleggsarbeid regnes som byggherre. Hvis byggherren velger å la seg representere av en byggherres representant, skal det være en skriftlig avtale.

Gjennom hele bygge- og anleggsprosessen skal byggherren kontrollere at de virksomhetene som utfører arbeidet, tar ansvar for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø, slik [byggherreforskriften](#) krever.

Dette skal skje gjennom planlegging og prosjektering av prosjektet, ved god organisering og oppfølging av arbeidet i utførelsesfasen.

Koordinering av sikkerhet, helse og arbeidsmiljø

Når det er flere virksomheter på bygge- eller anleggsplassen samtidig eller etter hverandre, skal arbeidet med sikkerhet, helse og arbeidsmiljø koordineres. Byggherren skal utpeke en koordinator for hele prosjektet, eller en for prosjekteringsfasen og en for utførelsesfasen. Utpeking av koordinator fritar ikke byggherren for ansvaret på området. Byggherren kan velge å ta rollen som koordinator selv. Det skal være en skriftlig avtale som klargjør hvilke plikter koordinatoren skal ivareta og hvilke fullmakter koordinatoren har.

Før byggherren peker ut koordinator skal han vurdere om den som utpekes har andre plikter som kan komme i konflikt med rollen som koordinator.

Byggherren skal skriftlig avtale hvilke plikter og fullmakter koordinatoren skal ha, og byggherren skal jevnlig følge opp at koordinatoren oppfyller sine plikter.

Koordinering og oppfølgingen i prosjekteringsfasen omfatter:

- å sørge for å utarbeide planen for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø (SHA-planen).
- å koordinere prosjekteringen slik at hensyn til sikkerhet, helse og arbeidsmiljø blir ivaretatt.

Koordinering i utførelsesfasen omfatter blant annet:

- å følge opp risikoforhold nevnt i SHA-planen, og sikre at arbeidsgivere og enmannsbedrifter arbeider etter planen.
- å følge opp at det settes av tilstrekkelig tid til å gjennomføre de ulike arbeidsoperasjonene.

Arbeidsgiver og enkeltpersonforetak

Planen for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø (SHA-planen)

Arbeidsgiver og enkeltpersonforetak skal

- følge SHA-planen
- løpende vurdere risikoen for risikoområder som er identifisert i SHA-planen
- informere byggherren om behov for endring i SHA-planen som kan ha betydning for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø
- informere byggherren om risikoforhold forårsaket av byggherrens og de prosjekterendes valg som ikke er dekket av spesifikke tiltak i SHA-planen

Arbeidsgiver skal i tillegg

- innarbeide relevante deler av SHA-planen i virksomhetens system for internkontroll
- informere verneombudet om SHA-planen før oppstart av bygge- eller anleggsarbeidet
- på en forståelig måte informere arbeidstakerne og verneombudet om alle tiltak som skal treffes om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på bygge- eller anleggsplassen

Andre plikter

Arbeidsgiver og enkeltpersonforetak skal

- følge byggherrens eller koordinators anvisninger
- planlegge og gjennomføre arbeidet på bakgrunn av nødvendige risikovurderinger
- medvirke i dialog og samhandling med byggherren for å sikre at hensynet til arbeidstakernes sikkerhet, helse og arbeidsmiljø blir ivaretatt ved prosjektering og utførelse av bygge- eller anleggsarbeider
- sørge for at relevante forebyggende tiltak blir gjennomført. Typisk sørge for:
 - at det treffes nødvendige tiltak for å sikre at uvedkommende ikke får atkomst til bygge- eller anleggsplassen
 - at det tas hensyn til andre virksomheter på eller i nærheten av bygge- eller anleggsplassen
 - god orden og fullt forsvarlige hygieniske forhold
 - sikker atkomst til arbeidsplassene og sikre ferdselsveier
 - avmerking og tilrettelegging av områder for lagring og oppbevaring av forskjellige materialer, særlig når det dreier seg om farlige materialer eller stoffer
 - vedlikehold, kontroll før igangsettelse og kontroll av anlegg og utstyr, for å kunne rette opp feil som kan påvirke arbeidstakernes sikkerhet, helse og arbeidsmiljø
 - lagring, håndtering og fjerning av avfall og farlige materialer
 - forsvarlige arbeidstidsordninger
 - tilfredsstillende personalrom
 - forsvarlig innkvartering

Arbeidstaker

Arbeidstakere har både en rett og en plikt til å medvirke i arbeidsmiljøarbeidet. De skal blant annet sette seg inn i reglement, instruksjoner og rutiner, melde avvik og komme med innspill til forbedringstiltak.

Verneombudet

Verneombudet skal ivareta arbeidstakernes interesser i saker som angår arbeidsmiljøet.

Verneombudet kan stanse arbeidet dersom det foreligger umiddelbar fare for arbeidstakernes liv eller helse.

I bygge- og anleggsbransjen er det **regionale verneombud** som kan gå inn på de arbeidsplassene som ikke har valgt verneombud.

Produsenter, importører og utleiere

Produsenter, importører og utleiere av tekniske innretninger har ansvar for at deres produkter er sikre. Produsenter og importører av kjemiske produkter og annet har et lignende ansvar. Produsenter, importører og utleiere skal også sørge for nødvendig produktinformasjon for å forebygge helseskader og ulykker.

Prosjekterings- og planleggingsfasen

Prosjekterings- og planleggingsfasen er tiden frem til kontraktsinngåelse og kontraktspartenes videre planlegging før oppstart av selve bygge- eller anleggsarbeidet. Det må settes av tilstrekkelig tid til planlegging.

Byggherrens engasjement i et prosjekt er avgjørende for hvor vellykket prosjektet blir.

Under planlegging og prosjektering skal byggherren særlig sørge for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø ved:

- de arkitektoniske, tekniske eller organisasjonsmessige valg som foretas
- å beskrive og ta hensyn til de risikoforholdene som har betydning for arbeidene som skal utføres
- at det settes av tilstrekkelig tid til prosjektering og utførelse av de forskjellige arbeidsoperasjonene

På bakgrunn av risikoforhold som avdekkes i planleggings- og prosjekteringsfasen skal byggherren få utarbeidet en plan for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø (SHA-plan) som er tilpasset det bestemte bygge- eller anleggsarbeidet.

HMS og SHA

Les mer om begrepene HMS og SHA på denne siden: [Forskjellen på HMS og SHA](#)

Utførelsesfasen

Før bygge- eller anleggsarbeidet starter skal byggherren planlegge og organisere arbeidet. Alle involverte skal få nødvendig opplæring og de skal medvirke til å skape et sikkert arbeidsmiljø.

Fremdriftsplanen, som er et punkt i byggherrens SHA-plan, skal beskrive når og hvor de ulike arbeidsoperasjoner skal utføres. Det skal tas hensyn til samordning av de forskjellige arbeidsoperasjonene.

Samordning mellom aktører

«Hovedbedrift» er en rolle som én av virksomhetene må påta seg når flere virksomheter utfører arbeid på samme bygge- eller anleggsplass.

Hovedbedriften skal ha ansvaret for samordningen av de enkelte virksomheters helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid, og skal:

- sikre at de enkelte arbeidsgiverne får nødvendige opplysninger om hverandres arbeid for å kunne forebygge skader på de øvrige arbeidstakerne.
- gi regler for og sikre god informasjon om disponering av felles arealer og felles ressurser som kraner, heiser og stillaser, brakkerigg, lys i fellesareal, dekkeforkanter i fellesareal.
- gjennomføre samordnende møter og føre kontroll med felles arealer og felles ressurser (vernerunder).

Byggherrens plikter

Les mer om byggherrens plikter her: [Byggherreforskriften](#)

Risikofaktorer

Bygge- og anleggsnæringen er kompleks og har behov for spesialisert kunnskap. Næringen preges av tøffe krav til fremdrift og økonomi. Ofte er kontraktskjedene lange, og omfanget av innleie og bruk av underentreprenører stort.

Risikofaktorer:

- Flere virksomheter og yrkesgrupper på samme sted for å utføre arbeidsoppgaver
- Stadig endring i arbeidssted og samarbeidsrelasjoner
- Ulik sikkerhetskultur mellom ulike virksomheter, yrker og nasjonaliteter
- Arbeidstidsordninger (lange arbeidsdager/-uker, skift- og nattarbeid)
- Ulykker og skader
- Støy, vibrasjoner og ugunstige temperaturforhold
- Tungt fysisk arbeid, ugunstige arbeidsstillinger og gjentatte bevegelser
- Inhalasjon av støv, røyk, gass og damp, hudkontakt med vann og kjemikalier

Uønskede hendelser skyldes ofte:

- Mangelfulle HMS-rutiner
- For liten oppmerksomhet på HMS i anbudsprosessen
- Mangelfull planlegging og koordinering
- Manglende systemer for registrering av nesten-ulykker, ulykker, farer og uønskede hendelser
- Manglende medvirkning ved utarbeidelse av sikker jobb analyser (SJA)
- Mangelfull eller manglende opplæring
- Uklare ansvarsforhold
- Rotete og uoversiktlige arbeidsplasser
- Språk- og kommunikasjonsproblemer
- Krevende klimatiske forhold (is, snø, regn og vind)

Eksempler på særlig risikofylt arbeid:

- Arbeid i høyden (tak, stillas, lift, container)
- Lasting og lossing
- Bruk av kjøretøy og ferdsel i trafikken i kombinasjon med tidspress
- Elementmontasje
- Rivningsarbeid (f.eks. asbest)
- Bruk av maskiner og utstyr som stillas, stige, kran, lift, ulike typer sager, spikerpistol, vinkelsliper og mobilt arbeidsutstyr som gravemaskin, lastebiler, dumpere, traktor, lift og kran
- Tunnelarbeid
- Sprengningsarbeid

Kjennetegn på trygge bygge- og anleggsplasser

Byggherren skal sette krav til sikkerhet, helse og arbeidsmiljø (SHA) og integrere SHA i prosjektet. Når byggherren har kontroll med at alle aktører følger opp planene, kan dette gi:

- klare ansvarsforhold
- forsvarlig framdriftsplan som også omfatter HMS
- informasjonsrutiner som følges opp
- hovedbedrift som samordner de enkelte virksomhetenes HMS-arbeid
- virksomheter med gode rutiner for oppfølging av sin internkontroll
- rutiner som sikrer at avvik meldes og følges opp

Suksessfaktorer er opplæring, informasjon, kommunikasjon, motivasjon og erfaringsutveksling.
